

АВТОНОМНІСТЬ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ДЛЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ТА ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. ВАХТЕРОВА

Мосякова Ірина Юльївна кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України докторант кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація. У роботі проаналізовано ідеї В. Вахтерова для розвитку автономності та незалежності позашкільної освіти сьогодення. Автор розкриває історико-культурні аспекти, що сприяли розвитку народної просвіти населення, наводить думки видатного вченого щодо автономності в управлінні закладами освіти. Окреме місце у статті займає вивчення ролі педагога, який має бути вільним громадянином та виховувати вільних громадян на власному прикладі.

Ключові слова: автономія, вихованці (учні), слухачі закладів позашкільної освіти, культура, позашкілля.

Позашкільні заклади, які раніше були в підпорядкуванні різних структур, сьогодні прагнуть стати незалежними. Такі заклади освіти вже самі позначають цілі розвитку, піднімають свої завдання – і це завдяки ідеям, що впроваджуються мріями геніальних педагогів, які жили в різні століття. Сьогодні організація позашкільної освіти – важливий обов'язок всього суспільства. Сучасним закладам позашкільної освіти притаманні такі характеристики: доступність, багатопрофільність, що є важливою справою для всіх народів у всьому світі.

Ми вважаємо, що освіта народу в нашій країні не є засобом для досягнення цілей зовнішніх агентів і дане завдання ними не має ставитися взагалі. Заклади позашкільної освіти – самостійні, незалежні від сторонніх поглядів. І якщо сьогодні така думка буде панівною для всього суспільства, і перш за все, у педагогів закладів позашкільної освіти, їх керівників, то при розробці нових компонентів, освітніх програм закладів позашкільної освіти, при виборі навчальних матеріалів для роботи з різних напрямків буде враховуватися принцип найкращого сприяння для розвитку здобувачів позашкільної освіти.

Історичні аспекти у роботі закладів позашкільної освіти розглядаються багатьма вченими. Це роботи, в яких піднято питання організації позашкільної освіти як в Україні (В. Балахрар [1], О.Биковська [2; 3; 4], О. Мкртічян [5], Р. Науменко [6], Н. Остатніна [7], Т. Цвірова [8] та ін.) так і в окремих регіонах нашої країни (О. Гудовсек [9], А.Гуцол [10]; Е. Лещенко [11], О. Наровлянський [12] та ін.). Вчені вказують на різні імена педагогів, які внесли багато слушних ідей для розвитку народної просвіти.

Неоціненний внесок у розвиток ідей автономності та незалежності закладів позашкільної освіти для різних верств населення зробив В. Вахтеров [13]. Вченим було розроблено різні питання, що стосувалися народної освіти у переломні часи – кінець ХІХ – початок ХХ століття. Вчений виступав за загальну народну освіту, яка підніме культуру населення, підвищить рівень життя як в

міській, так і сільській місцевості. Вчений вважав, що діяльність педагога є найкращою формою служіння своєму народові. Однак в питаннях народної освіти вчений-демократ бачив безліч проблем. Одна з них – порушення незалежності педагога, нав'язування йому з боку держави для підростаючого покоління ідей беззаперечної покорі і всебічної слухняності.

В. Вахтеров вказував на необхідність розкріпачення педагогів. Він вважав, що педагог повинен виховувати не рабів, які позбавлені волі, а вільних громадян. Для цього сам педагог повинен бути вільним, оскільки важливий аспект у навчанні – власний приклад. Учений писав: «Тільки в цьому випадку 561 учні непомітно для них самих підпорядковуються впливу щирих прагнень і переконань вчителя. Але для цього вчитель повинен бути незалежним і повноправним: він повинен мати можливість брати участь як в місцевому суспільному житті, так і в політичній боротьбі, проводити в життя і боротися за свої громадські та політичні ідеали; але це можливо лише за тієї умови, якщо правове становище вчителя буде покращено і він буде захищений від будь-яких замахів на його права як з боку духовенства, так і інших класів і установ, що обмежували досі самостійність учителів» [13, с. 236-237]. Педагог вказував на взаємозв'язок поліпшення правового становища вчителя з процесами поліпшення роботи закладів освіти. Самостійність і незалежність педагога, на його думку, не повинні бути обмеженими ні в якій області діяльності – ні в громадській, ні в політичній, ні в професійній.

Навчання дітей беззаперечної слухняності, за словами вченого, не вимагає ні свободи, ні простору. Педагогу, як волелюбному громадянину, необхідні і свобода у навчанні, і схвалення його ініціативності, і широкий простір для творчості: «Тільки при такій свободі вчитель вчитиме правді, а не лицемірству і брехні. Звичайно, він повинен бути обізнаним по можливості з усіма поширеними методами викладання, підручниками, посібниками, але користуватися він буде лише тими з них, які відповідають його особистим переконанням. Насильство в цьому відношенні принесе тільки шкоду» [13, с. 237].

Учений відзначав, що як і лікар у своїй роботі не цікавиться думкою керівництва про те, як лікувати хворого, а тільки лише радиться з досвідченими товаришами, так і педагог може керуватися педагогічною наукою і своїми власними переконаннями. Важливо для педагога – пам'ятати про контроль з боку суспільства, як будь-якому представнику професії, що пов'язані із роботою у системі «людина-людина»: «Навчання і виховання в даному разі – мистецтво, а вчитель – художник, і, як художнику, йому повинен бути наданий простір. Свобода художника або артиста не означає безконтрольності, для нього немає суду, суворішого щоденного тисячоголового контролю публіки. Що для художника робить публіка, висуваючи вперед найдостойніших не по їх нинішньому становищу, а по їх особистим талантам і заслугам, то для вчителів має робити громадська думка» [13, с. 237]. Таким чином, В. Вахтеров доводив, що діяльність педагога має контролюватися суспільством. Крім контролю

суспільства, на думку вченого, має бути і контроль з боку товариства досвідчених педагогів. Для вирішення такого питання педагогам необхідно, як вважав вчений, організувати спілки: «І вчителі повинні організуватися в автономні, незалежні від бюрократії професійні спілки, і це не тільки в інтересах їх матеріального і правового положення, що, звичайно, істотно важливо, але також і в інтересах самої школи» [13, с. 237]. Отже, кожному професійному і особливо народному вчителю, часто самотньому, що живе далеко від великих центрів, потрібна товариська підтримка: «Що стосується труднощів, – писав В. Вахтеров, – педагог охочіше звернеться до товаришів. Йому легше буде вислухати вказівки на помилки від товаришів і до їхніх рішень він поставиться з особливою довірою. Педагог боїться їх осуду, а й їх похвала для нього – краще заохочення. З цього випливає, що вчительська корпорація в цілому повинна мати представництво в усіх органах, завідувачів шкільною справою в дрібній громадській одиниці, повіті, губернії і області, так само як і кожному вчителю повинна бути надана помітна роль по завідуванню школою, в якій він служить» [13, с. 237-238]. При цьому процес звільнення вчителя від гніту не має означати замкнутість учнів у його закладі, а саме навчання має бути пов'язане з життям. Так, вчений писав про те, що замкнуті в собі, зарозумілі вчителя, що покладаються на свій беззаперечний авторитет, стають реакційною силою. І в цьому випадку про прогрес у навчанні мови не йде, оскільки навчання буде відокремлено від самого оточення, від життя. Для вирішення подібних питань, як вважав В. Вахтеров, важливо залучити всі живі сили суспільства, і перш за все – батьків вихованців, як носіїв громадських прав: «Права батьків існували ще тоді, коли не було ні шкіл, ні вчителів. Ці права засновані на глибоких інстинктах людської природи – на батьківському почутті, і це почуття – перший громадський інстинкт, і батьківські права – перше громадське право» [13, с. 238]. Отже, теза вченого – участь батьків у процесі навчання і процесі управління закладами освіти як необхідність – є актуальною і сьогодні.

Важливою у руслі нашого дослідження є думка вченого про інтерес з боку учнів до питання управління освітою. В. Вахтеров висловив думку про те, що учням не повинно бути надано формального права завідувати освітніми установами, а саме питання про активну участь вихованців у створенні «шкільних порядків» – питання суто педагогічне, а не юридичне. Вчений вказував, що необхідно піклуватися про організацію позашкільних занять (вечірні, недільні, класи для колишніх учнів). Для цього необхідно створити місцевий піклувальний комітет, і саме він, як один із найкращих органів в управлінні, має прислухатися до потреб народної освіти, пов'язувати освіту з місцевим населенням. В такому піклувальному комітеті мають бути батьки, учні, громадськість, санітарні лікарі, тобто, всі представники «Ліги освіти». Міські діячі, просвітителі і громадські організації, на думку В. Вахтерова, також мають заслуги у широкій освіті всього народу і саме тому мають бути представниками в управлінні закладом освіти.

Окреме місце приділено вченим освітньої ролі інтелігенції. Вчений вказував на їх безкорисливе ставлення і відданість справі освіти: «...їх знання, їх досвід і таланти – все ручається за те, що їх думки і їх поради були б особливо цінними» [13, с. 241]. Нехтування інтелігенцією в справі управління народною освітою, на думку вченого, означає нехтування «головним важелем, що рухає в країні просвіту народних мас» [13, с. 241].

Таким чином, В. Вахтеров, як один з перших демократів у народній освіті, піднімав питання автономії вчителя, незалежності освітніх установ від різних політичних, економічних чинників. Відзначимо, що раніше таких завдань перед закладами позашкільної освіти не ставилося. Для того, щоб просувати ідеї розвитку вільного громадянина і здійснювати розвиток позашкільної педагогіки, необхідно уважно вивчити і узагальнити наявний досвід закладів позашкільної освіти і роботу педагогів, які працюють із творчими колективами. На це спрямоване подальше дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балахтар В. В. Педагогічні засади організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960 - 1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Балахтар; Прикарпат. нац. ун-т ім. В.Стефаника. - Івано-Франківськ, 2010. - 20 с.

2. Биковська О. В. Позашкільна освіта в Україні : навч. посіб. / О. В. Биковська, С. В. Бут, О. П. Дмитренко, І. І. Загарницька, Г. Г. Ковганіч, О. Є. Кузик, Л. В. Листопадова, О. В. Литовченко, С. О. Лихота, О. В. Лісовий; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова, Ін-т педагогіки АПН України. - К., 2006. - 223 с.

3. Биковська О. В. Теоретико-методологічні основи позашкільної освіти в Україні : автореф. дис... д-ра пед. наук / О. В. Биковська; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2008. - 44 с.

4. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : моногр. / О. В. Биковська; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К. : АЛКОН, 2006. - 355 с.

5. Мкртічян О. А. Організація соціально-педагогічної діяльності в позашкільних закладах України (20 - 80 рр. ХХ ст.) : Автореф. дис... канд. пед. наук / О. А. Мкртічян; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. - Х., 2007. - 22 с.

6. Науменко Р. А. Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні : монографія / Р. А. Науменко; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - К. : Ін-т обдар. дитини : НАПН України, 2012. - 391 с.

7. Останіна Н. С. Проблеми організації клубної роботи з учнівською молоддю в педагогічній теорії й практиці України (1917 - 1931 рр.) : Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. С. Останіна; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. - К., 2004. - 20 с.

8. Цвірова Т. Д. Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920 - 1941 рр.) : Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Т. Д. Цвірова; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2004. - 19 с.

9. Гудовсек О. А. Становлення позашкільної освіти на Рівненщині: міський Палац дітей та молоді / О. А. Гудовсек // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. - 2007. - Вип. 36. - С. 142-144.

10. Гуцол А. В. Розвиток системи позашкільних закладів освіти в Луганській і Донецькій областях (1946 - 1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Гуцол; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - Луганськ, 2010. - 20 с.

11. Лещенко Е. Шляхи становлення та розвитку позашкільної освіти в Кіровоградській області / Е. Лещенко // Післядиплом. освіта в Україні. - 2010. - № 1. - С. 82-84.

12. Наровлянський О. Д. Організаційно-виховні засади діяльності Українського дитячого центру "Молода гвардія" (1923 - 1992 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. Д. Наровлянський; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. - Умань, 2014. - 22 с.

13. Вахтеров В. П. Избранные педагогические сочинения / Сост. Л. Н. Литвин, Н. Т. Бритаева. – М.: Педагогика, 1987. – 400 с. – (Педагогическая бка).